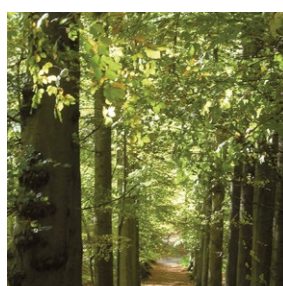
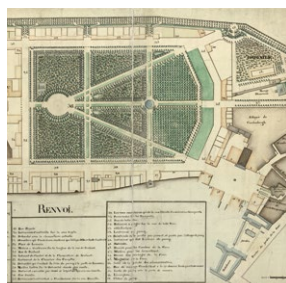

KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

MEMORANDUM 2019-2024

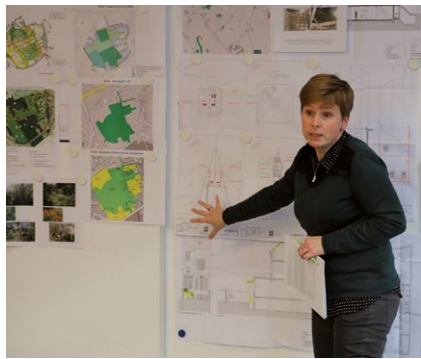
(collegiaal goedgekeurd tijdens de plenaire vergadering
van 13 maart 2019)

Het erfgoed heeft vele gezichten. De brede, transversale en veelzijdige kijk van de KCML beperkt zich daarom niet tot beschermde gebouwen en landschappen, maar richt zich ook op het grondgebied, de stad, de wijk, het openbaar domein, ruimtelijke ordening, het reliëf...

INHOUDSOPGAVE

DE KCML, COLLEGIAAL, ONAFHANKELIJK EN MULTIDISCIPLINAIR	5
INLEIDING.....	7
KRACHTLIJN I ERFGOED EN STADSPANNING INTEGREREN	9
KRACHTLIJN II DE INSTRUMENTEN VOOR DE ERKENNING VAN HET ERFGOED DOELTREFFENDER MAKEN	11
KRACHTLIJN III STREVEN NAAR EEN GEÏNTEGREERD BEHEER VAN ERFGOED EN DUURZAAMHEID	13
KRACHTLIJN IV DE DIALOOG MET DE KCML BEVORDEREN	15
KRACHTLIJN V DE SAMENHANG VAN DE KONINKLIJKE WIJK WAARBORGEN	17
KRACHTLIJN VI HET 20E-EEUWSE ERFGOED ERKENNEN EN BETER BESCHERMEN.....	19
CONCLUSIE.....	20

De leden van de KCML in plenaire vergadering
© urban.brussels

DE KCML, COLLEGIAAL, ONAFHANKELIJK EN MULTIDISCIPLINAIR

EEN COLLEGIAAL ORGAAN

De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML)¹ **biedt een reflectiekader waarin praktijkwerkers en experts met uiteenlopende achtergronden en uit verschillende disciplines zich over de erfgoedkundige evaluatie van projecten buigen.** De Commissie is samengesteld uit achttien leden die door de regering worden benoemd op basis van hun deskundigheid op het vlak van erfgoedbehoud – twaalf op voordracht van het Brussels Parlement en zes op voordracht van de Commissie, telkens na een oproep tot kandidaatstelling.

De Commissie omvat architecten, ingenieurs, (kunst) historici, planologen, landschapsarchitecten en specialisten op het gebied van natuurlijk erfgoed en historische tuinen, restauratietechnieken, energieprestatie en archeologie, en ook juridische en economische experts.

Om de aanvragen en dossiers te onderzoeken komt de Commissie, onder leiding van haar voorzitter, elke twee à drie weken in plenaire vergadering samen met de directies Stedenbouw en Cultureel Erfgoed. Ze vergadert in het Arcadiagebouw op de Kunstberg, in de lokalen van Urban Brussels (Brussel Stedenbouw en Erfgoed).

Elke aanvraag wordt door een of meer leden van de Commissie ingeleid en tijdens de zitting voorgesteld. **Na beraadslaging brengt de KCML haar adviezen collegiaal uit.** De KCML wordt bijgestaan door een vast secretariaat dat door de Directie Cultureel Erfgoed wordt verzekerd. De Secretaris legt de agenda's vast en ondertekent de adviezen, samen met de Voorzitter.

EEN ONAFHANKELIJK ADVIESORGAAN

Als onafhankelijk adviesorgaan adviseert de KCML de regering, op haar verzoek of op eigen initiatief, omtrent het erfgoedbehoud in het Brussels Gewest. Haar belangrijkste opdracht bestaat erin collegiale adviezen uit te brengen omtrent aanvragen tot werken aan beschermde, op de bewaarlijst ingeschreven of niet-gevrijwaarde goederen zoals projecten gepland in vrijwaringszones of met betrekking tot op de inventaris ingeschreven goederen. Ze adviseert ook in het kader van beschermingsprocedures of inschrijving op de bewaarlijst. Tot slot brengt de KCML ook advies uit over de plannen voor erfgoedbeheer². Wanneer het advies van de KCML vereist is voor werken die betrekking hebben op beschermde delen (beschermd of op de bewaarlijst ingeschreven), is het advies bindend wordt het “eensluidend” genoemd.

Met haar initiatiefrecht kan de KCML ook zelf een goed ter bescherming of inschrijving op de bewaarlijst voorstellen. Daarnaast kan ze haar ideeën voorleggen aan de regering en aanbevelingen formuleren omtrent uiteenlopende erfgoedkundige thema's. De Commissie is tevens een van de adviesorganen voor ruimtelijke ordening in het kader van de uitwerking van plannen en verordeningen.

EEN MULTIDISCIPLINAIRE AANPAK

De KCML is zich ten volle bewust van de noodzaak van een geïntegreerde benadering en kan, dankzij haar multidisciplinaire samenstelling, talrijke dossiers op diverse niveaus behandelen, gaande van de restauratie van een sgraffito in een herenhuis tot de verlenging van het tracé van de Noord-Zuid Metrolijn. De KCML evalueert de erfgoedkundige uitdagingen in het licht van alle stedelijke componenten – stedenbouw, stadslandschap, stadsvernieuwing, milieubeheer, duurzaamheid, mobiliteit, energieprestaties, enz. Daarbij wil ze verder kijken dan de soms sectorale benadering van dossiers die eigen is aan de administratieve structuur van het Gewest.

¹ Het Brussels Wetboek voor Ruimtelijke Ordening, beter bekend als het BWRO, legt de juridische basis voor de Brusselse stedenbouw vast via de invoering en uitwerking van de grote mechanismen voor ruimtelijke ordening in Brussel. Het BWRO wordt aangevuld met uitvoeringsbesluiten die de inhoud verduidelijken en waarmee de bepalingen van het Wetboek concreet kunnen worden uitgevoerd. Artikel 11 van het BWRO is gewijzigd aan de KCML, net als twee uitvoeringsbesluiten (2001 en 2004).

² Het beheersplan voor erfgoed is een globaal beheersinstrument waarvan de bepalingen verordenende waarde hebben. Het beoogt het coherente, harmonieuze en homogene beheer van een geheel van goederen die tot het onroerend erfgoed behoren.

De compositie gevormd door de Rigasquare en de HUART HAMOIRLAAN, Schaerbeek
© Simon Schmitt – www.globalview.be

De Rigasquare, Schaerbeek, van gevelrij tot detail
© urban.brussels

INLEIDING

Dankzij haar onafhankelijke, collegiale en multidisciplinaire karakter speelt de KCML een essentiële rol in de vrijwaring van het Brusselse erfgoed. In het kader van de hervorming van het BWRO³ leidde het al dan niet behouden van haar “eensluitend advies” tot discussies in de politieke wereld, en vooral tot een maatschappelijk debat. Dit eensluitend advies is een in 1993 geïntroduceerde maatregel die de Commissie in staat stelt voorwaarden op te leggen, of indien nodig een nieuwe richting te geven bij werken aan beschermd patrimonium of erfgoed waarvoor een procedure tot bescherming of inschrijving op de bewaarijst loopt. Naar aanleiding van de mogelijke afschaffing van dit eensluitend advies werd zelfs een burgercollectief opgericht dat protesteerde tegen de mogelijke aantasting van de rol en de onafhankelijkheid van de KCML. In 2017, na een brede raadpleging en talrijke debatten, besliste het Brusselse Parlement het eensluitend advies te behouden. Tot grote tevredenheid van de KCML.

Maar zoals de KCML aangeeft in haar advies over het Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO), moeten we verder kijken dan individuele beschermde gebouwen en landschappen. We moeten de erkenning van het erfgoed integreren in een territoriale benadering, en zo de globale structuren en grote vergezichten van de stad vrijwaren en herwaarderen. Zij schragen immers de identiteit van het Brusselse Gewest en de kwaliteit van de stedelijke leefomgeving. Deze bezorgdheid sluit aan bij het streven naar duurzame ontwikkeling en de verbetering van het welzijn en de leefomgeving van de inwoners.

Al in resoluties uit de jaren 1960 wordt het begrip “geïntegreerd behoud” erkend, verwijzend naar de noodzaak om de bescherming van het erfgoed te koppelen aan ruimtelijke ordening. Inmiddels vormt dit geïntegreerde behoud één van de hoekstenen van het erfgoedbeleid.

Het Verdrag voor de Bescherming van het Bouwkundig Erfgoed van Europa (Granada, 1985) legde de principes van het “geïntegreerd behoud” in een internationale conventie vast en voerde de begrippen inventaris, bescherming en herbestemming van het bouwkundig erfgoed in. Het riep de Lidstaten ook op de bescherming van het bouwkundig erfgoed tot een van de doelstellingen van hun ruimtelijke ordening en stadsplanning te maken en met deze dwingende eis rekening te houden in elke fase van de plannen van

aanleg en de gunningsprocedures voor werken.

Op haar beurt wil de Europese Landschapsconventie, die in 2000 in Florence werd aangenomen en in 2004 door België werd geratificeerd, de bescherming, het beheer en de inrichting van landschappen bevorderen, met name in een stedelijke omgeving, en ze dringt aan op de integratie van het landschap in het beleid m.b.t. stadsplanning en stedenbouw.

In 2011 keurde de algemene vergadering van de UNESCO⁴ de Aanbeveling Historische Stadslandschappen goed. Daarin staat het begrip “historisch stadslandschap” centraal, gedefinieerd als het “*stedelijke gebied, opgevat als het resultaat van historische stratificatie van culturele en natuurlijke waarden en kenmerken; reikt verder dan de begrippen ‘historisch centrum’ of ‘historisch geheel’ en omvat ook de bredere stedelijke context, evenals zijn geografische omgeving.*”

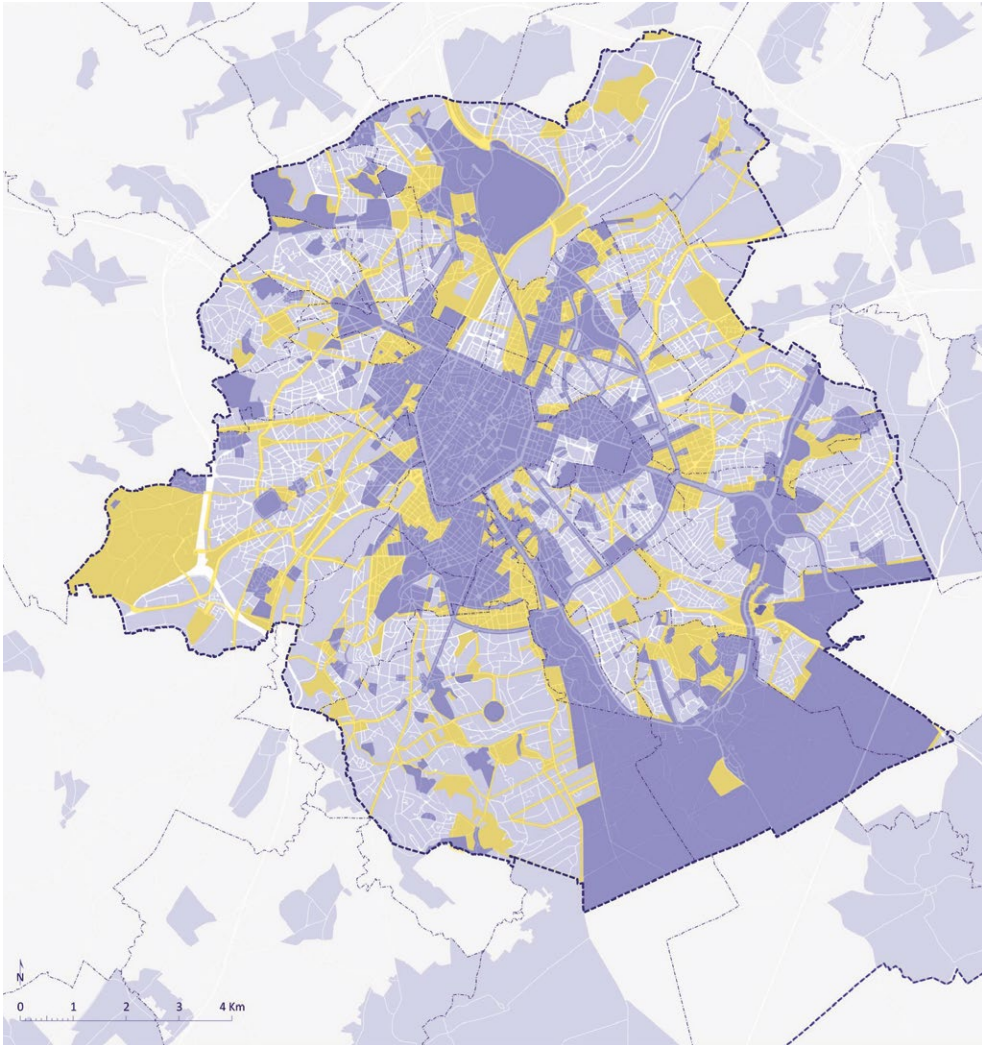
Recent nog, tijdens de zesde conferentie van de ministers van de Raad van Europa bevoegd voor Onroerend Erfgoed (23-24 april 2015), beklemtoonden de deelnemers in de Verklaring van Namen de noodzaak van een geïntegreerd erfgoedbehoud en de rol die het erfgoed kan spelen in een betere levenskwaliteit en leefomgeving voor de Europese burger.

Voor de KCML is het van kapitaal belang om het erfgoed (zowel stedelijk als natuurlijk) beter te integreren in het stadsproject en in de duurzaamheidsdoelstellingen. Daarom zal ze zich in dit memorandum vooral toespitsen op deze territoriale en duurzame inzet, en voorstellen formuleren om specifieke maatregelen of instrumenten in te zetten, aan te passen of in het leven te roepen.

De KCML gelooft stellig in de mogelijkheid om herinnering en ontwerp, en erfgoed en eigentijdse benadering te verzoenen op stedenbouwkundig en landschappelijk vlak, zoals dat nu al het geval is bij individuele gebouwen of landschappen. Uiteraard is het niet de bedoeling alles te behouden, maar het is wel belangrijk elke transformatie te verweven in een coherent verhaal om de stad als geheel vorm te geven.

³ Zie voetnoot 1.

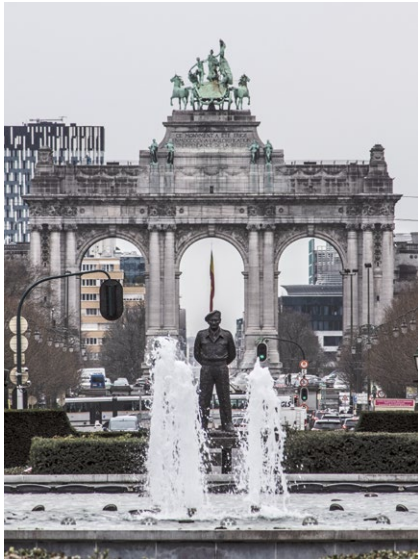
⁴ Organisatie der Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur.

De erfgoedgebieden van het GPDO
© perspective.brussels

- Erfgoedgebieden**
- Gewestgrens
 - Gemeentegrens
 - Wegennet
 - perimeter voor verfraaiing en herwaardering van het erfgoed
 - Gebied van culturele, historische of esthetische waarde of voor stadsverfraaiing - GCHEWS (GBP)

De perspectiefzichten van de Tervurenlaan, naar en van de Triomfboog van het Jubelpark, en de hoogbouw die het vergezicht verstoort.
A. de Ville de Goyet © urban.brussels

KRACHTLIJN I ERFGOED EN STADSPLANNING INTEGREREN

In juli 2018 nam de regering het Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling (GPDO) aan. Dit strategische plan wil de gewestelijke openbare werking afstemmen op de uitdagingen die Brussel als stedelijk grondgebied tegen 2020-2040 zal moeten aangaan: demografische ontwikkeling, toegang tot huisvesting, economische herstructurering, sociale mix, mobiliteit, milieu, enz.

Het GPDO maakt het mogelijk om de erfgoedkundige, stedenbouwkundige en landschappelijke waarden die de Brusselse identiteit uitmaken te behouden, te herstellen en te herwaarderen. Op deze wijze kan een verbinding gemaakt worden met de nieuwe stedelijke structuren en kunnen ambitieuze territoriale projecten ontwikkeld worden. De KCML pleit ervoor deze intenties in concrete maatregelen om te zetten via een doeltreffend juridisch kader dat het “geïntegreerd erfgoedbehoud” moet verzekeren.

Het is inderdaad essentieel om niet alleen rekening te houden met de beschikbare middelen en met de bestaande bebouwing, maar ook met de landschappen, de stedenbouwkundige composities en de natuur, die voor het Gewestbeeldbepalend zijn. Enkel zo kunnen we de stedelijke, culturele, maatschappelijke, historische en ecologische ontwikkelingen ondersteunen, versterken en stimuleren. De nieuw ontwikkelde zones moeten passend aansluiten bij de bestaande stad met haar typische kenmerken, sterkten en zwakten.

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- Uitzichten en perspectiefzichten definiëren in functie van het reliëf, om de meest beeldbepalende stedelijke en natuurlijke landschappen te behouden. Het verdient aanbeveling de “kaarten van toelaatbare hoogten”⁵ te actualiseren en ze als besluitvormingsinstrument op te nemen in een eerstvolgende update van het GBP⁶;
- De “verfraaiingsperimeters en de perimeters voor de opwaardering van het erfgoed” van het GPDO (zie p. 96, kaart “Erfgoedgebieden”) omvormen tot GCHEWS⁷, en daarop gelijkaardige procedures toe te passen. Dezelfde logica geldt ook voor de structurerende ruimten⁸, die systematisch van GCHEWS moeten worden vergezeld;
- Streven naar een bredere en structurele samenwerking tussen de erfgoedsector, met inbegrip van de KCML, en de projectbegeleiders en stadsplanners (Brussel Mobiliteit⁹, Perspective.brussels¹⁰, Maatschappij voor Stedelijke Inrichting¹¹, de Bouwmeester¹², Leefmilieu Brussel¹³, enz.), met het oog op een systemische integratie van de erfgoeddimensie in de stad (uitwerking van de RPA¹⁴, enz.)

5 De KCML herinnert hier aan het bestaan van de “kaarten van toelaatbare hoogten – 1979”. Het was de bedoeling deze kaarten op te nemen in het Gewestplan dat toen werd uitgewerkt, maar de wetgever koos voor de formule van de Overlegcommissies, met een vertegenwoordiging van de administratie voor Monumenten en Landschappen, en voor de aanduiding op het Gewestplan van perimeters van culturele, historische en/of esthetische waarde. Hoewel bovengenoemde kaarten geen officiële waarde hebben, hebben ze toch twintig jaar lang bijgedragen tot de ‘goede ruimtelijke ordening’ (het begrip “bon aménagement des lieux”).

6 Het Gewestelijk Bestemmingsplan (GBP) betreft het gehele gewestelijke grondgebied. Het plan, dat verordenende waarde heeft, bepaalt de functies (wonen, kantoren, groene ruimten, enz.) die zich in de verschillende wijken mogen vestigen en situeert ze in de ruimte.

7 Gebieden van culturele, historische, esthetische waarde of voor stadsverfraaiing (GCHEWS) zijn gebieden waarvan het culturele, historische, esthetische of verfraaiende karakter bijzondere kwaliteiten heeft en dat moet worden beschermd. Deze gebieden worden in het GBP omschreven. De vergunningsaanvragen met betrekking tot een goed dat zich in een GCHEWS bevindt, zijn onderworpen aan het advies van de Overlegcommissie indien de aanvraag een wijziging behelst van de bouwprofielen of het uitzicht van de gevels die vanaf de voor het publiek toegankelijke ruimten zichtbaar zijn.

8 Openbare ruimten die bepalend zijn voor de zichtbaarheid en de identiteit van de stedelijke structuur.

9 Bestuur belast met de uitrustingen, de infrastructuur en het vervoer in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - <https://mobilite-mobiliteit.brussels/nl>

10 Gewestelijk expertisecentrum en initiatiefnemer van de ontwikkelingsstrategie voor het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – <http://perspective.brussels/nl>

11 Overheidsinstantie verantwoordelijk voor de operationele uitvoering van de ruimtelijke ordening in de strategische gebieden – <http://www.msi.brussels/nl/de-maatschappij-voor-stedelijke-inrichting-van-het-brussels-hoofdstedelijk-gewest>

12 De hoofdpdracht van de Bouwmeester bestaat in het ondersteunen van de opdrachtgevers van gewestelijke overheidsprojecten op het vlak van de kwaliteit van architectuur, stedenbouw en openbare ruimte – <http://bma.brussels/nl/home/>

13 Overheidsdienst voor milieu en energie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – <https://leefmilieu.brussels/leefmilieu-brussel>

14 Het Richtplan van Aanleg (RPA) is een gewestelijk instrument dat tegelijk de strategische en de reglementaire aspecten van de stedelijke strategieën vastlegt. In de hiërarchie van de gewestelijke stadsplanning neemt dit nieuwe instrument een belangrijke plaats.

Gemeentepplaats, Sint-Jans-Molenbeek, in de perimeter van de GemSZ.
© ERU - Brussel

KRACHTLIJN II DE INSTRUMENTEN VOOR DE ERKENNING VAN HET ERFGOED DOELTREFFENDER MAKEN

De door de Raad van Europa erkende principes van het “geïntegreerd behoud” bevatten de richtsnoeren voor een globaal beleid van behoud en herwaarder-
ring van het cultureel erfgoed, rekening houdend met de waardevolle rol die dit erfgoed in de maatschappij speelt. Deze zienswijze heeft het beleid overal in Europa beïnvloed en heeft het begrip “erfgoed” aanzienlijk uitgebreid.

Het Brussels Gewest hanteert thans verschillende wet-
telijke erkenningsniveaus van het erfgoed: bescher-
ming en inschrijving op de bewaarlijst, inschrijving op de inventaris, wettelijke vrijwaringszones, GCHEWS en structurerende ruimten van het GBP, maatregelen ge-
troffen in het kader van GemSV¹⁵ en BBP¹⁶, enz.

Deze verschillende beschermingsniveaus vereisen specifieke procedures die niet voor iedereen mak-
kelijk te onderscheiden zijn. Sommige maatregelen moeten daarom worden verduidelijkt en/of gepreci-
seerd, zowel inzake de wetenschappelijke criteria voor de waardebeoordeling, als inzake de maatregelen en het
beheer. Dit geldt met name voor de inschrijving op de bewaarlijst¹⁷.

Daarenboven blijken de beschikbare instrumenten vaak ontoereikend om zich te verzekeren van kwali-
tatieve stedenbouwkundige ingrepen op de stad en

haar patrimonium. Zo slaagt men er niet altijd haar
waardevolle architectuur en kenmerkende morfolo-
gie te vrijwaren en te herwaarderen. Noch om ze op
harmonische wijze te laten evolueren, en de stedelijke
functies en huidige behoeften te verweven in het glo-
bale stadsgewest.

**Daarom moeten specifieke regels en voorschriften
beogen om de ontwerpen voor de inrichting, wij-
ziging of nieuwbouw in wijken met erfgoedwaarde
beter te laten aansluiten bij de bestaande land-
schappelijke en stedenbouwkundige composities.**

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- De inventarissen van het bouwkundig erfgoed tot de stadslandschappen uitbreiden om preciezere criteria te kunnen hanteren bij de evaluatie van de stedenbouwkundige ingrepen;
- De BBP, RPA¹⁸, GemSV, ... die erfgoed aanbelan-
gen, vervolledigen met proactieve maatregelen, zoals bijvoorbeeld de Franse “secteurs sauvegar-
dés” en de “sites patrimoniaux remarquables”, in Frankrijk bij wet van 7 juli 2016 ingevoerd¹⁹;
- De inschrijving op de bewaarlijst verduidelijken, daartoe weten-schappelijk onderbouwde criteria vastleggen en verzekeren dat de KCML systema-
tisch wordt ondervraagd in het kader van deze procedure;
- De wettelijke vrijwaringszone rond beschermd goederen systematiseren²⁰ – bijvoorbeeld in de vorm van een zone met een straal van 50 m – ook voor op de bewaarlijst ingeschreven goederen of landschappen waarvoor thans geen vrijwar-
ingszone geldt;
- Opteren voor coherente beschermingsperime-
ters of zelfs een kader vastleggen, inclusief een advies van de KCML, voor het ontwikkelen van projecten, en voor hun correct integratie in de erfgoedcontext.

15 Een Zonale Gemeentelijke Stedenbouwkundige Verordening (GemSV) is een geheel van dwingende bepalingen die hoofdzakelijk betrekking hebben op bouwwerken die op gemeentelijke schaal worden uitgevoerd binnen een bepaalde afgebakende perimeter. De verordening kan ook betrekking hebben op het wegennet en op de stadsplanning voor alles wat de materiële bouwwerken en aanverwante handelingen en werken betreft.

16 Het Bijzonder Bestemmingsplan (BBP) wordt op gemeentelijk niveau geïni-
tieerd. Het bepaalt de bestemming van percelen en regelt het toegelaten ge-
bruik van het grondgebied. Het plan biedt een afgelijnd kader voor de sten-
bouwkundige ontwikkeling van een precieze perimeter.

17 Voor een inschrijving op de bewaarlijst wordt meestal gekozen omwille van een soepeler beheer van een goed, in vergelijking met de bescherming (cf. art. 214 & 232 van het BWRO). De effecten van een inschrijving op de bewaarlijst kunnen immers flexibeler worden vastgelegd in bijzondere behoudsvoorwaarden. De wetenschappelijke criteria om bewaarlijst en bescherming van elkaar te onderscheiden zijn echter niet duidelijk afgeba-
kend. De inschrijving op de bewaarlijst is dus een hybride systeem, te meer daar ze niet de financiële voordelen van de bescherming biedt. In tegenstel-
ling tot de bescherming biedt de inschrijving op de bewaarlijst immers geen
mogelijkheid tot betoelaging.

18 Het Richtplan van Aanleg (RPA) is een instrument dat onder de geweste-
lijke bevoegdheid valt en het mogelijk maakt zowel de strategische als de
verordenende aspecten van een stedelijke strategie te definiëren. Dit nieuwe
instrument bekleedt een belangrijke plaats in de hiërarchie van gewest-
plannen.

19 <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Monuments-historiques-Sites-patrimoniaux-remarquables/Presentation/Sites-patrimoniaux-remarquables>

20 Sommige onroerende goederen bevinden zich in de vrijwaringszones zoals
sinds 1993 afgebakend rond beschermd erfgoed (het jaar waarin de gewes-
telijke erfgoedordonnantie werd aangenomen). Voor de eerdere beschermin-
gen, zoals de meeste kerken, geldt geen vrijwaringszone.

Illustraties van de studie over de energieprestatie van de bestaande woongebouwen in het Brussels Gewest, uitgevoerd door het APUR
© APUR - Paris

KRACHTLIJN III STREVEN NAAR EEN GEÏNTEGREERD BEHEER VAN ERFGOED EN DUURZAAMHEID

Duurzame ontwikkeling wordt ongetwijfeld de belangrijkste uitdaging voor de komende jaren. Het erfgoed is daarbij een noodzakelijke hefboom voor het behalen van de milieudoelstellingen. De UNESCO stelt dit duidelijk in haar Aanbeveling Historische Stadslandschappen (2011): *“Het principe van duurzame ontwikkeling impliceert het behoud van de bestaande hulpbronnen, de actieve bescherming van het stadserfgoed en het duurzame beheer ervan als conditio sine qua non voor ontwikkeling.”* [...] *“Aangezien de toekomst van de mensheid afhangt van een doeltreffende planning en een doeltreffend beheer van de hulpbronnen, is conservering een strategie geworden die een duurzaam evenwicht tussen stedelijke groei en levenskwaliteit nastreeft.”*²¹

Tienduizenden gebouwen met erfgoedwaarde zijn niet beschermd. Toch bepalen ze het uitzonderlijke beeld van het Brussels landschap. Met hun brede waaier van typologieën, en hun rijke en gevarieerde details schep- pen ze stedelijke gehelen en een kwaliteitsvolle leef- omgeving. Hoewel sommige gebouwen strikt genomen niet voldoen aan de huidige energienormen, vormen ze een belangrijke “duurzame hulpbron” dankzij hun aan- wezigheid, hun compositie, de gebruikte materialen, hun bouwkundige en technische kenmerken, de relatie tot hun omgeving, hun fysieke gedrag, enz.

Om tot een geïntegreerde benadering te komen kan men lange termijn renovaties aanmoedigen die financieel en vanuit energetisch en milieuoogpunt doeltreffend zijn, maar die ook rekening houden met het potentieel van de bestaande bebouwing en haar intrinsieke eigenheid (typologisch, architectonisch, technisch en bouwkundig, levenscyclus van materia- len versus kostprijs van nieuwe productie, enz.).

De energiereglementeringen uitdiepen, verfijnen en aanpassen, rekening houden met alle door de bestaande bebouwing geboden mogelijkheden en kansen... vormt een ongelooflijke uitdaging willen we het geheel van doelstellingen op verantwoorde wijze verwezenlijken. Aangezien de bestaande bebouwing

bepalend is voor haar imago en voor de kwaliteit van haar leefomgeving, bevordert deze aanpak daarenbo- ven de stedelijke herwaardering.

Het duurzaamheidsvraagstuk dient ook op territo- riale schaal te worden aangepakt. Enkel zo kunnen we een verbrede en geïntegreerde visie waarbor- gen die de schaal het gebouw overstijgt, en ook rekening houdt met de verschillende wijktypologie- en. Zo kunnen we het niveau van het debat optillen tot de planologische keuzen en definiëren hoe de bestaande bebouwing op territoriaal niveau kan bijdragen tot de energetische inspanningen die het Brussels Gewest moet leveren, zonder daar- bij de identiteit en de waarde van het Brussels stadslandschap in het gedrang te brengen.

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- De ontwikkeling aanmoedigen van een metho- dologisch instrument voor energetische en duur- zame renovatie in Brussel²², overeenkomstig de Europese normen en richtlijnen²³ en aangepast aan de oudere bebouwing met erfgoedwaarde;
- Een luik “levenscyclus van materialen” en “erf- goedwaarde” opnemen in de bestaande diagnos- tische hulpmiddelen en verordeningen op het gebied van de energieprestaties van gebouwen. De betrokken actoren (EPB-certificateurs en -advi- seurs, ontwerpers, aannemers, enz.) sensibiliseren voor deze twee thema’s, die onlosmakelijk met een duurzame visie op renovatie verbonden zijn;
- De geïntegreerde doelstelling “erfgoed en duur- zaamheid” in de stad verwezenlijken door middel van bestaande of nog te ontwerpen planologische instrumenten²⁴;
- De ontwikkeling aanmoedigen van nieuwe be- roepen en/of competenties die erfgoed en duur- zaamheid integreren.

²² Gebaseerd op multicriteria-analyses en volgens een bottom-up aanpak. Zie ook:

Project INTERREG DEMI MORE (“Demonstration of Energy Efficiency by Measurement and Innovation Gives More”). <http://maakmonumenten-duurzaam.eu/>
Onderzoeksproject P-RENEWAL - Rénovation énergétique du bâti wallon d’avant-guerre à valeur patrimoniale: <https://www.cstc.be/homepage/index.cfm?cat=projects&proj=546>

²³ EN 16853: Conservation of cultural heritage –Conservation process– Deci- sion making, planning and implementation (2017); EN 16883 Guidelines for improving the energy performance of historic buildings (2017); VDI 3817 Building services in listed and historical buildings (2010); CIBSE Guide to building services for historic buildings, Sustainable services for traditional buildings (2002)

²⁴ <https://www.apur.org/fr/nos-travaux/amelioration-performances-energetiques-bati-ancien-region-bruxelles-capitale> De noodzaak van een geïnte- greerde doelstelling “erfgoed en duurzaamheid” op het niveau van de stad bleek duidelijk uit een studie die het Atelier Parisien d’Urbanisme (APUR) in 2013 verrichtte naar de energieprestatie van de bestaande woongebouwen in het Brussels Gewest (verkennde studie met beperkte monsternamen). Het verdient aanbeveling dit soort studies voort te zetten.

²¹ <http://portal.unesco.org> > recommandations > type > recommandations > documents

Een dreef in het Zoniënwood
Foto P. Rocmans

Koninklijk Muziekconservatoriu, Brussel
A. de Ville de Goyet © urban.brussels

Voormalig Pacheco Groot Godshuis, Brussel
Wim Robberechts © KCML

KRACHTLIJN IV DE DIALOOG MET DE KCML BEVORDEREN

Het erfgoed moet ter sprake komen van bij de programmering van een project en, idealiter, tijdens elke fase van het proces. Dat kan via een gezamenlijk en coherent begeleidingsplan voor zowel de aanvrager als de verschillende administraties die zich over een dossier moeten uitspreken.

Zo wordt erfgoed een gemene deler die zich aanpast en evolueert, die inspireert en leidt tot creativiteit. Door het erfgoed van meet af aan te betrekken bij de reflectie over de bestemming, de behoeften en vereisten, kunnen we voldragen en relevante projecten concretiseren die beantwoorden aan alle uitdagingen en mogelijkheden.

Binnen de administratie “Brussel Stedenbouw en Erfgoed” wordt nu al nauw samengewerkt tussen de KCML en de Directies Cultureel Erfgoed en Stedenbouw. De “projectvergadering” die door het hervormde BWRO is ingevoerd, zal deze samenwerking nog bevorderen en, vooral, ze uitbreiden tot de verschillende besturen die bij de afgifte van vergunningen zijn betrokken. Ze biedt de aanvrager inderdaad de kans een vergadering met de verschillende partners te beleggen nog vóór de indiening van zijn dossier.

Dit is een uitstekend middel om een transversale ontmoeting te organiseren en de aanvragers te helpen hun vergunningsaanvraag in de beste omstandigheden in te dienen, rekening houdend met alle parameters die het welslagen van het project bepalen.

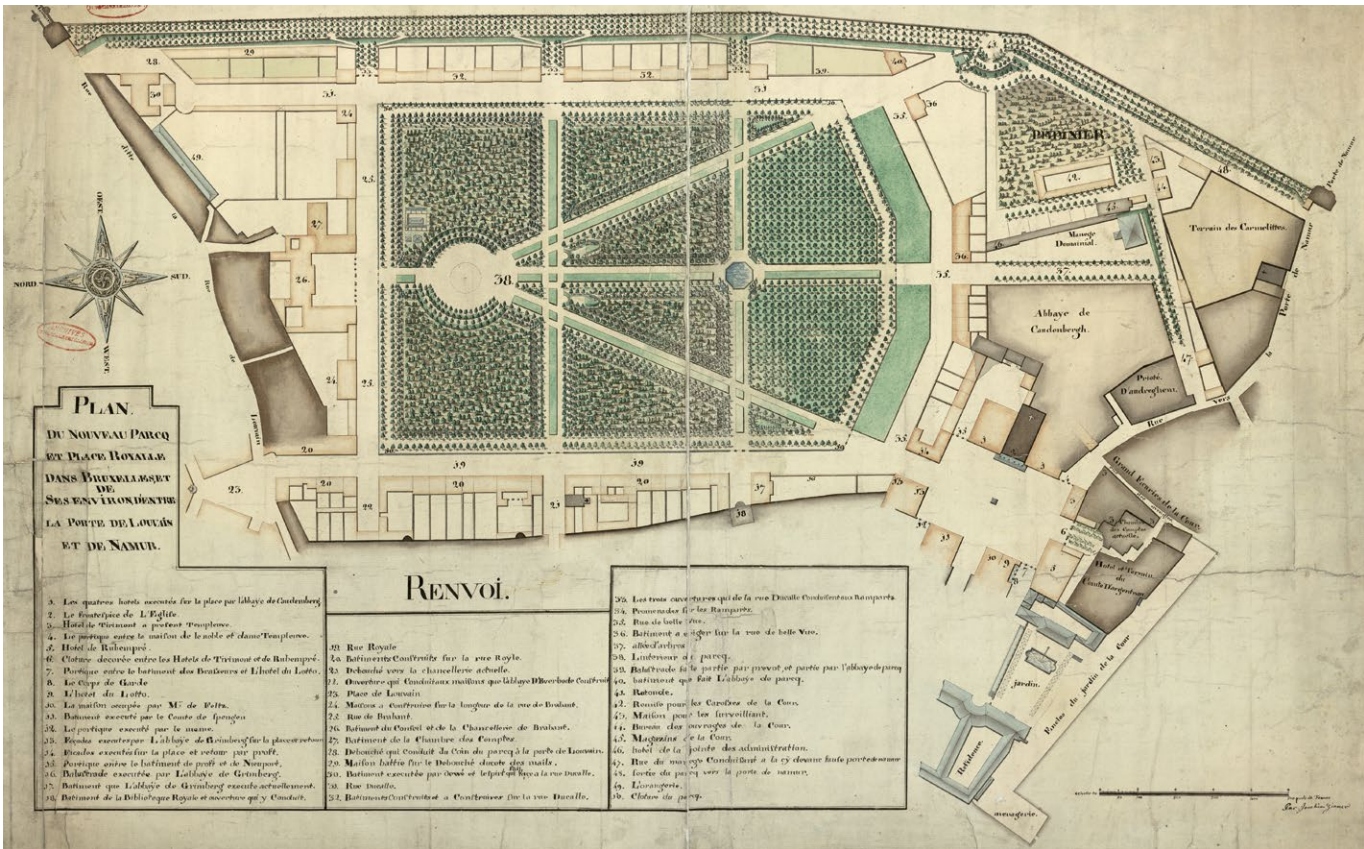
In deze context moet het (her)openen van een op overleg gestoelde en constructieve dialoog met de KCML het mogelijk maken om de verwachtingen en eisen van de verschillende actoren te identificeren en te verduidelijken, niet alleen vóór de indiening van dossiers maar ook gedurende het hele proces. Soepel overleg, coördinatie en open dialoog met de KCML zijn des te belangrijker daar erfgoedossiers doorgaans complex zijn en veel werk, tijd, begeleiding en financiële middelen vergen.

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- Principeadviezen van de KCML aanmoedigen, met name wat betreft niet-gevrijwaard erfgoed, en dit van bij het vastleggen van het programma en de doelstellingen van het project;
- De mogelijkheid formaliseren om de KCML bij architectuurwedstrijden collegiaal te raadplegen om het oordeel van de jury te verhelderen;
- De mogelijkheid formaliseren om de KCML collegiaal te raadplegen voordat de projectvergaderingen plaatsvinden;
- De mogelijkheid overwegen om projectvergaderingen verplicht te maken voor elke vergunningsaanvraag die op beschermde goederen betrekking heeft.

Zicht op de Koninklijke Wijk
Wim Robberechts © KCML

Plan van de wijk met het Koningsplein en het park van Brussel getekend door Joachim Zinner, 1780
© Algemeen Rijksarchief

KRACHTLIJN V DE SAMENHANG VAN DE KONINKLIJKE WIJK WAARBORGEN

De Koninklijke Wijk is een van de opmerkelijkste erfgoedkundige gehelen van het Brusselse Gewest en vormt een uitzonderlijk voorbeeld, zowel nationaal als internationaal, van de stedenbouw ten tijde van de Verlichting.

De Koninklijke Wijk werd tussen 1775 en 1785 op de Brusselse hoogten aangelegd en omvat het Koningsplein, het Warandepark en de omliggende verkeersaders. Dit uitgestrekte neoclassicistische geheel van ongeveer 40 ha is gestructureerd rond een monumentaal open plein, naar het voorbeeld van andere koningspleinen zoals in Reims of Nancy. Eind 18e eeuw was deze wijk verbazend modern vergeleken met de rest van Brussel. Dit kwam door de sobere en strakke neoclassicistische architectuur, de fraaie perspectiefzichten, de openbare standbeelden, rechtlijnige tracés, enz. De Brusselse elite, die er tal van nieuwe gebouwen liet optrekken, hervond er de sfeer en de kenmerken van de nieuwe architectuur die ze tijdens reizen naar Londen, Parijs of Wenen had ontdekt.

De structuur van de Koninklijke Wijk zou vanaf de 19e eeuw de uitbreiding intra- en extra-muros van de Vijfhoek bepalen, onder meer via de ontwikkeling van de Leopoldswijk en de verlenging van de Koningstraat en de Regentschapsstraat, en van de Wetstraat tot aan het Jubelpark. Tijdens de hele 19e en 20e eeuw paste de wijk zich constant aan de moderne Stad aan, zonder haar opmerkelijke samenhang prijs te geven. De ingrepen die ze onderging beheersten volkomen de kunst van de stedelijke transitie.

Zoals het hele Gewest maakt ook de Koninklijke Wijk de transitie naar duurzame mobiliteit mee, een evolutie die de KCML overigens ten volle steunt. Hoewel dit kansen biedt om het historisch stadslandschap te herwaarderen, vreest de Commissie dat losstaande en niet-gecoördineerde projecten ten koste zullen gaan van dit wereldwijd erkende stadslandschap, dat nochtans de meeste ontwikkelingen van de laatste 150 jaar goed heeft doorstaan, zelfs de komst van “Koning Auto”. Nu de vraag naar duurzame mobiliteit de stad (opnieuw) vorm geeft, stelt de Commissie voor om het gebruik van het openbare domein en zijn inrichting aan te passen, zonder te raken aan de stedelijke vormen die essentieel zijn dit erfgoed.

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- Een aangepaste beschermingsmaatregel vastleggen, zoals de “sites patrimoniaux remarquables” (cf. Krachtlijn II) of de bestaande instrumenten (BBP of GemSV) aanpassen en aanvullen met specifieke beheersmaatregelen gericht op het behoud van de algehele samenhang en de morfologie van de wijk;
- Oplossingen uitwerken om duurzame mobiliteit te verenigen met de herwaardering van het neoclassicistische erfgoed, met inbegrip van het openbare domein en het wegnen;
- De denkoefening over deze wijk aangrijpen als uitgangspunt voor een globale reflectie over de Stad en ze hanteren als een testzone van goede praktijken.

Het geheel van de 12 tentoonstellingspaleizen op de Heizelvlakte
Wim Robberechts © KCML

De tuinen van het Rijksadministratief Centrum naar ontwerp van René Pechère
M-F Plissart © KCML

KRACHTLIJN VI HET 20E-EEUWSE ERFGOED ERKENNEN EN BETER BESCHERMEN

Het begin van de 20e eeuw werd gekenmerkt door verschillende stijlbewegingen die elkaar opvolgden of naast elkaar bestonden: art nouveau, art deco, Beaux-Arts, vernaculaire architectuur, enz., gevolgd door diverse stromingen en generaties van de Moderne Beweging. In deze periode doken tal van nieuwe typologieën en stadsvormen op.

Tijdens het interbellum, bijvoorbeeld, leidden bouwprojecten met grote stedenbouwkundige omvang tot de aanleg van volledig nieuwe wijken, zoals de tuinvijken, of de inrichting van de Heizelvlakte voor de Wereldtentoonstelling van 1935.

Na de Tweede Wereldoorlog bood de voltooiing van de Noord-Zuidverbinding de gelegenheid om de aanpalende wijken volledig herop te bouwen, terwijl de Wereldtentoonstelling van 1958 de apotheose van de moderniteit vormde. Brussel richtte zich volledig op de auto en transformeerde zich tot dienstestad.

Tijdens de jaren 1970 botste deze technocratische ontwikkeling op een strijdbeweging die ijverde voor de terugkeer naar organische vormen op mensenmaat, zoals te zien in de studentenwoningen van La MéMé of de Vriendschapswijk (Sint-Pieters-Woluwe).

Aanvankelijk werd dit recente verleden stiefmoederlijk behandeld, maar thans benadert men het evenwichtiger. Een groeiend aantal maatschappelijke partners, de academische wereld en de bevoegde instanties nemen het resoluut voor dit 20e-eeuwse erfgoed op. De actuele debatten binnen gespecialiseerde internationale instellingen en verenigingen behandelen vandaag zelfs verwezenlijkingen uit het brutalisme en het postmodernisme. Telkens kaderen ze dit erfgoed in zijn stedelijke dimensie.

Ook in Brussel zijn steeds meer actoren in de sector begaan met het 20e-eeuwse erfgoed, zoals blijkt uit de recente bescherming van de voormalige zetel van de Royale Belge en het CBR-gebouw in Watermaal-Bosvoorde, het Bloemendal in Sint-Agatha-Berchem of de site van La MéMé in Sint-Lambrechts-Woluwe.

Maar er heerst nog verwarring : deze realisaties blijven ondervetegenwoordigd in het erkende erfgoed en beschermingsmaatregelen neigen nog te vaak naar noodoplossingen. De veelheid en afwisseling aan architectuur en stedelijke typologieën, en de verscheidenheid van bronnen maken het soms moeilijk. Toch vormen zij net een onmiskenbare troef voor de noodzakelijke erkenning van het 20e-eeuwse erfgoed.

De KCML pleit voor een chronologische en typologische uitbreiding van het begrip “erfgoed” zodat de kenmerkende recente architectuur en de nieuwe stedelijke morfologie in aanmerking genomen worden: infrastructuren, parkwijken, stedelijke en collectieve voorzieningen, verkavelingen, diverse vormen van groepswonen (sociaal, participatief en privé), kantoorgebouwen, schoolcomplexen, universiteitscampussen en ziekenhuizen, tuinen en landschappen, binnenhuisarchitectuur, meubilair, woninginrichting, design, enz.

Concreet stelt de KCML volgende punten voor:

- Wetenschappelijk onderbouwde en doeltreffende beheercriteria uitwerken gericht op het behoud van het waardevolle 20e-eeuwse erfgoed, en ze toepassen met name op inventarissen, beschermingsmaatregelen en planologische instrumenten;
- De actoren en stadsplanners sensibiliseren voor de erkenning, de bescherming en de opwaardering van de belangrijkste 20-eeuwse gebouwen en stadsgehelen.

CONCLUSIE

Het erfgoed heeft vele gezichten. De brede, transversale en meerzijdige kijk van de KCML beperkt zich daarom niet tot beschermde gebouwen en landschappen, maar richt zich ook op het grondgebied, de stad, de wijk, het openbaar domein, ruimtelijke ordening, het reliëf...

Dankzij een veelzijdige deskundigheid en door verschillende invalshoeken te hanteren, heeft de KCML via lonende debatten een grondige kennis verworven van ons erfgoed in al zijn rijkdom. Zij kent als geen ander de vele uitdagingen – van de pedagogische tot de politieke – die veel breder zijn dan louter de erfenis van onze voorgangers behouden en overdragen.

Willen we de traditionele opvattingen van de erfgoedzorg overstijgen, dan moeten we de contouren ervan hertekenen en het erfgoed erkennen als een belangrijk potentieel voor onze territoriale en duurzame ontwikkeling.

- *Erfgoed en stadsplanning beter integreren;*
- *De instrumenten voor de erkenning van het erfgoed aanpassen en doeltreffender maken;*
- *Streven naar een geïntegreerd beheer van erfgoed en duurzaamheid;*
- *De dialoog met de KCML bevorderen;*
- *De samenhang van de Koninklijke Wijk waarborgen;*
- *Het 20e-eeuwse erfgoed erkennen en beter beschermen.*

Dit zijn krachtlijnen die de KCML in haar memorandum wil meegeven aan de vooravond van de verkiezingen. Om haar rol bij de Regering te kunnen blijven vervullen, dringt de KCML daarbij aan op voldoende middelen.